

درآمدی به
آیین پروتستان

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

حجرات (۴۹)، ۱۳

سرشناسه	: وحیدی مهرجردی، شهاب‌الدین، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: درآمدی به آیین پروتستان / شهاب‌الدین وحیدی مهرجردی
مشخصات نشر	: قم : نشر ادیان، ۱۳۸۹
مشخصات ظاهری	: ۲۴۱ ص.
فروست	: نشر ادیان؛ ۳۸.
شابک	: 978-964-2908-20-0
وضعیت فهرست نویسی : فیبا	
یادداشت	: کتابنامه:ص.۲۲۷-۲۳۲.
یادداشت	: چاپ دوم، زمستان ۱۴۰۲.
موضوع	: پروتستان (مذهب)
موضوع	: عقاید.
رده بندی کنگره	: BX ۴۸۱۱ / ۳د۴
رده بندی دیویی	: ۲۸۰/۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۰۶۲۲۷۰

درآمدی به آیین پروتستان

شهاب‌الدین وحیدی مهرجردی

قم، پردیسان، روبه‌روی مسجد امام صادق (علیه‌السلام)، دانشگاه ادیان و مذاهب.

تلفن: ۱۳-۰۲۵-۳۲۸۰۲۶۱۰، ۰۲۵-۳۲۸۰۳۱۷۱

تلفکس مرکز بخش و فروش: ۰۲۵-۳۲۸۰۲۶۲۷

@Libadyan

@ketabsara_adyan

www.Adyanpub.com

درآمدی به آیین پروتستان

- تألیف: شهاب‌الدین وحیدی مهرجردی (دانشیار دانشگاه میبد)
- ناشر: ادیان
- نوبت چاپ: دوم، پاییز ۱۴۰۲
- طراح: مهدی محمدی شجاعی، شهرام بردبار
- چاپ: مؤسسه بوستان کتاب
- شمارگان: ۵۰۰
- مرجع قیمت: وب‌سایت رسمی انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۰۸-۲۰-۲

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیک، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

سخن ناشر

در میان نهضت‌هایی که در مغرب‌زمین به وقوع پیوسته، شاید، نهضت پروتستانتیسم یا اصلاح دینی از اهمیت بالاتری برخوردار باشد، چراکه این نهضت در برابر دستگاه دیانت و نظام آیین کلیسا به وقوع پیوست. عصیان در برابر مسیحیت رم و حاکمیت کلیسای کاتولیک در روزگاری رخ داد که اروپا رنسانس بزرگ علمی را پشت سر گذاشته و عقلانیت را در برابر متون مقدس به کرسی قضاوت نشانده بود به دنبال اهتمام به فرآورده‌های علمی، به‌ویژه در عرصه عقل تجربی، نخست شورش‌هایی در میان برخی از روحانیان مسیحی آغاز گشت، در این میان مارتین لوتر، در اوایل قرن شانزدهم، نخستین روحانی مسیحی بود که در آلمان در برابر مسیحیت موجود قد برافراشت و مسیحیان زیادی او را همراهی کردند. این نهضت نسبت به بسیاری از مراسم و آداب و عادات کلیسا اعتراض داشت و برای اصلاح آنها تلاش می‌کرد از این جهت این نهضت را علاوه بر «پروتستانتیسم» نهضت «رفورماسیون» نیز نامیده‌اند.

عوامل متعددی در شکل‌گیری این اعتراض نقش داشتند، از انحصاری کردن فهم متون مقدس گرفته تا اقتدارگرایی دنیوی روحانیان مسیحی. فساد مالی و اخلاقی ارباب کلیسا و فروش آمرزش‌نامه‌ها نیز در شعله‌ورتر شدن آتش این نهضت تأثیر بسزایی داشتند. یکی از مهم‌ترین این اصلاحات حذف نقش واسطه‌گری کلیسا و روحانیان بین خدا و انسان بود. پیشروان این نهضت بر این باور شدند که مردم باید رستگاری

خود را به طور مستقیم از متن مقدس بجویند. واسطه‌ای در رستگاری میان خدا و مردم وجود ندارد. اصلاح‌گران بسیاری از سنت‌های کلیسایی آن زمان را برخلاف دعوت حضرت مسیح می‌دانستند و در مقام پالایش این تعالیم برآمدند.

البته نمی‌توان مذهب پروتستانتیسم را نسبت به سایر مذاهب مسیحیت اخلاقی‌تر و ایمانی‌تر دانست و آن را از انحرافات که مذاهب کاتولیک را آلوده ساخته بود مبرا دانست. سردمداران این نهضت یعنی لوتر و کالون بعد از اینکه بر کرسی قدرت تکیه زدند کمترین تحملی در برابر مخالفان خود نداشتند. لوتر یک روحانی سخت‌گیر و متعصب بود و کالون چنان بی‌تحمل و کم‌مدارا بود که او را در سخت‌گیری و تعصب از مستبدترین پاپ‌ها دانسته‌اند.

در هر صورت هر چه در این فرآیند انجام شد، مهم این بود که دین مورد بازخوانی قرار گرفت. در نتیجه اقتدار مسیحیت و قدرت کلیسا، امپراتوری پاپ‌ها رو به اضمحلال رفت و نهاد دین از دولت جدا و دین تنها یک امر شخصی قلمداد شد. حال آیا این نهضت به سود مسیحیت تمام شده و یا به زیان آن؟ کتاب‌های زیادی تدوین شده و هر صاحب نظری این رویداد بزرگ تاریخی را با زوایای دید خود به بحث گذاشته است.

کتاب حاضر با بهره‌گیری از منابع موجود مروری مجدد و نگاهی نوتر به این مسئله دارد. نشر ادیان که رسالت عمده‌اش تحقیق و تفحص پیرامون ادیان و مذاهب است، و افتخار دارد کتاب‌های چندی را در این راستا نشر داده، مراتب سپاس خود را از جناب آقای شهاب‌الدین وحیدی مهرجردی، عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب که زحمت تألیف کتاب حاضر را به عهده گرفتند ابراز داشته، کتاب مذکور را به جامعه علمی کشور تقدیم می‌نماید.

نشر ادیان

فهرست مطالب

درآمد	۱۱
۱. تاریخ پروتستان	۱۳
الف) کلیات	۱۳
۱. مفهوم‌شناسی؛ ریشه لغوی و اصطلاحی پروتستان	۱۳
۲. نهضت اصلاح دینی	۱۴
۲-۱. جان ویکلیف	۱۵
۲-۲. یان هوس	۱۸
۳. پیشینه تاریخی پروتستان	۱۹
۴. عکس‌العمل کلیسای کاتولیک	۲۴
ب) آشنایی با متفکران اولیه پروتستان	۲۵
۱. مارتین لوتر	۲۵
۱-۱. شاخص‌های فکری لوتر	۲۹
۲. جان کالون	۳۰
۱-۲. شاخص‌های فکری کالون	۳۳
۳. اولریش تسوینگلی	۳۴
۱-۳. شاخص‌های فکری تسوینگلی	۳۷
ج) فرقه‌ها و کلیساهای پروتستان	۳۸
۱. تفاوت فرقه و کلیسا	۳۹
۲. منشأ انشعابات فرقه‌ای در مسیحیت	۴۰
۳. مهم‌ترین فرقه‌های پروتستان	۴۱
۱-۳. کلیسای لوتری	۴۲
۲-۳. کلیسای کالونی	۴۳

- ۳-۳. کلیسای انگلستان یا انگلیکن‌ها ۴۳
- ۳-۴. پروتستان‌تیسیم لیبرال ۴۴
- ۳-۵. آناپتیست‌ها یا تعمیدگرایان ۴۵
- ۳-۶. منونایت‌ها ۴۶
- ۳-۷. آمیش‌ها ۴۷
- ۳-۸. مورمون‌ها ۴۹
- ۳-۹. کوایکرها ۵۲
- ۳-۱۰. شاهدان یهوه ۵۳
- ۳-۱۱. کلیسای متحده ۵۴
- ۳-۱۲. پنتیکاستالیسم ۵۶
- ۵۸ (د) آیین پروتستان در جهان معاصر ۵۸
۲. الاهیات پروتستان ۶۱
- الف) کلیات ۶۱
۱. تعریف الاهیات ۶۱
۲. الاهیات عهد جدید ۶۲
- ب) خداشناسی ۶۴
۱. مفهوم وجود خدا ۶۴
۲. توحید و تثلیث ۶۵
- ج) مسیح‌شناسی ۶۶
۱. تجسد و فدیة ۶۷
۲. شریعت و بشارت ۶۹
۳. گناه نخستین ۷۶
۴. فیض ۷۷
۵. عادل‌شمردگی ۷۹
۶. نجات ۸۱
۷. ایمان ۸۲
- ۷-۱. تعریف ایمان ۸۳
- ۷-۲. متعلق ایمان ۸۳
- ۷-۳. انواع ایمان ۸۶
- ۷-۴. ایمان در عهد جدید ۸۷
- ۷-۵. ایمان از منظر پولس ۹۱

۹۵.....	۶-۷. ایمان در شوراها و اعتقادنامه‌های مسیحی
۹۷.....	۷-۷. جایگاه ایمان و عمل نزد پروتستان
۱۰۱.....	۳. مبانی الاهیات مصلحان
۱۰۱.....	الف) لوتر.....
۱۰۱.....	۱. الاهیات لوتر.....
۱۰۶.....	۲. آموزه ایمان.....
۱۱۳.....	۳. عادل‌شمردگی.....
۱۱۷.....	۴. شریعت و بشارت.....
۱۱۹.....	۵. انسان‌شناسی.....
۱۲۱.....	۶. جایگاه عمل در نجات انسان.....
۱۲۴.....	۷. اباحه‌گری.....
۱۲۸.....	ب) کالون.....
۱۲۸.....	۱. الاهیات کالون.....
۱۲۹.....	۲. مبانی ایمانی کالون.....
۱۳۱.....	۳. حقیقت و ماهیت ایمان.....
۱۳۲.....	۴. ارکان ایمان.....
۱۳۳.....	۵. تقدیر ازلی.....
۱۳۶.....	۶. شریعت، ایمان و جایگاه عمل.....
۱۳۸.....	ج) تسوینگی.....
۱۳۸.....	۱. الاهیات تسوینگی.....
۱۳۹.....	۲. قیومیت الاهی.....
۱۴۰.....	۳. بشارت و شریعت.....
۱۴۱.....	۴. آیین‌های مقدس از دیدگاه تسوینگی.....
۱۴۴.....	د) آخرت‌شناسی.....
۱۴۴.....	۱. بازگشت مسیح.....
۱۴۵.....	۱-۱. حوادث قبل از آمدن مسیح.....
۱۴۵.....	۲-۱. بازگشت اولیه مسیح یا آمدن مسیح به آسمان.....
۱۴۶.....	۳-۱. دوران مصیبت عظیم.....
۱۴۶.....	۴-۱. بازگشت ثانویه مسیح و سلطنت هزارساله او بر زمین.....
۱۴۷.....	۵-۱. هدف مسیح از بازگشت دوباره به زمین.....
۱۴۸.....	۲. مرگ، برزخ، رستاخیز عمومی و معاد.....

۱۵۱	۴. آیین‌های مقدس نزد پروتستان
۱۵۲	الف) آیین‌های هفت‌گانه
۱۵۳	۱. تعمید
۱۵۴	۲. تأیید
۱۵۵	۳. عشای ربانی
۱۵۷	۴. ازدواج
۱۵۸	۵. انتصاب
۱۶۰	۶. اعتراف
۱۶۱	۷. تدهین
۱۶۲	ب) معنا و مدلول آیین‌های مقدس نزد پروتستان‌ها
۱۶۴	ج) مناقشه در باب آیین‌های مقدس
۱۶۴	۱. لوتر و تسوینگلی
۱۶۷	۲. آیین‌های مقدس از نظر کالون
۱۷۰	د) واکنش کلیسای کاتولیک
۱۷۳	۵. عرفان نزد پروتستان
۱۷۵	عارفان پروتستان
۱۷۵	۱. یاکوب بومه مشهورترین عارف پروتستان
۱۷۶	۲. دیگر عارفان
۱۸۳	۶. مقایسه و نقد
۱۸۳	الف) تفاوت‌های عمده پروتستان با کاتولیک و ارتدوکس
۱۸۸	ب) نقش ایمان و عمل در نجات از منظر پروتستان
۱۹۰	ج) نقش ایمان و عمل در نجات از منظر دیگر مسیحیان
۱۹۱	د) حجیت و مرجعیت: نقطه ضعف پروتستان
۱۹۵	پیوست‌ها
۱۹۵	پیوست شماره ۱: اصطلاح‌نامه انگلیسی - فارسی
۲۰۲	پیوست شماره ۲: آشنایی اجمالی با کتاب مقدس
۲۱۱	پیوست شماره ۳: شوراها و کلیساها
۲۱۷	پیوست شماره ۴: اعتقادنامه‌ها و اقرارنامه‌ها
۲۲۳	پیوست شماره ۵: واژه‌نامه لغات فارسی - انگلیسی
۲۲۷	کتابنامه
۲۳۳	نمایه

درآمد

آیین پروتستان یکی از سه فرقه اصلی مسیحی است. برخلاف دو فرقه دیگر مسیحی یعنی کاتولیک و ارتدوکس که قدمتی دیرینه دارند، این آیین تاریخ نسبتاً کوتاهی دارد و می‌توان پیدایش آن را آخرین تحول مهم و تأثیرگذار در دین مسیحیت دانست. این آیین انشعابات زیادی را به خود دیده و در درون خود به صدها سازمان مجزا تقسیم شده است که حتی برخی از آنها یکدیگر را انکار می‌کنند. به رغم این اختلافات و انشعابات که مانع از پرداختن کلی به تاریخ و اعتقادات تمام فرقه‌های این آیین است، اصل مشترک پیروان این آیین همانا اعتقاد و باور به این نکته است که خدا با انسان مستقیماً و به‌عنوان یک شخص رفتار می‌کند، به‌گونه‌ای که «نجات تنها با ایمان» حاصل می‌شود. این اصل بنیادی به‌گونه‌ای در باور مؤسسان و پیروان این آیین ریشه دوانده است که می‌توان گفت همه آن اختلافات از همین نگاه نشئت می‌گیرد؛ یعنی اعتقاد به اینکه «انسان محور دین خود است» باعث شده است تا ایمان نشئت‌گرفته از اعتقادات دینی، خویش را به صورت‌های متفاوتی ابراز نماید.

شاید بتوان گفت پژوهش حاضر، برخلاف معدود آثار موجود در مورد آیین پروتستان که عموماً برگردان از دیگر زبان‌ها هستند و فقط به بعضی از ابعاد این آیین پرداخته‌اند، اولین اثر تألیفی مستقل به زبان

فارسی است که در مورد این آیین نگاشته شده و در آن کوشش شده است تا، اگرچه گذرا، به تمام ابعاد این آیین اعم از تاریخ، معرفی بنیان‌گذاران، الاهیات، آیین‌ها و عرفان این آیین پرداخته شود.

اثر حاضر دارای پنج فصل است که در فصل اول تاریخچه مختصری از پیشینه و علل شکل‌گیری آیین پروتستان، و گزارشی از تاریخ و رهبران اولیه این آیین و فرقه‌های آن بیان شده است. در فصل دوم و سوم به اعتقادات و الاهیات پروتستان و مبانی الاهیاتی بنیان‌گذاران آن پرداخته می‌شود. فصل چهارم حاوی مطالبی درباره آیین‌ها و شعائر هفت‌گانه مسیحی و عدم پذیرش برخی از این آیین‌ها نزد پروتستان‌ها است. فصل پنجم به عرفان و تصوف پروتستان و معرفی برخی از عارفان این آیین می‌پردازد. در فصل پایانی کوشیده‌ایم تا این آیین را با دیگر فرقه‌های مسیحی مقایسه نماییم. در انتهای کتاب نیز جهت درک مفاهیم مرتبط و همچنین آشنایی با کتاب مقدس بخش‌های مفیدی افزوده شده است.

از آنجا که مخاطبان این کتاب علاوه بر دانشجویان، عموم علاقه‌مندان به آشنایی با ادیان نیز هستند، سعی بر آن بوده است که از بیان مطالب پیچیده و اختلافی پرهیز شود و با نثری ساده و روان آیین پروتستان معرفی گردد.

این پژوهش اگرچه حاصل تلاشی مستمر و طولانی است ولی هرگز از نقایص خالی نیست و امید است نظرات صاحب‌نظران گرامی در رفع کاستی‌ها مؤثر افتد. در پایان از همه بزرگواران دانشگاه ادیان و مذاهب به‌ویژه ریاست محترم آن، حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین نواب، معاونت محترم پژوهش و مدیریت محترم واحد انتشارات که در به ثمر رسیدن این اثر تلاش و همکاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

شهاب‌الدین وحیدی

تاریخ پروتستان

الف) کلیات

۱. مفهوم‌شناسی؛ ریشه لغوی و اصطلاحی پروتستان

پروتستان^۱ برگرفته از واژه لاتینی "protestatio"^۲ به معنای پرخاشگری^۳ و نیز اعتراض و اعتراض کردن است.^۴ اصطلاح «پروتستان» نیز از اعتراض شاهزادگان آلمانی (۱۵۲۹م) به آیین کاتولیک رومی سرچشمه گرفته است.^۵

پروتستان نام عمومی همه فرقه‌های مسیحی غیر از کلیساهای کاتولیک رومی و ارتدوکس شرقی و نیز عنوان اعضای این فرقه‌ها است. نهضت پروتستان عنوان نهضتی دینی در عالم مسیحیت است که در قرن شانزدهم میلادی با اصلاح دینی آغاز گردید. جریان نهضت اصلاح دینی یا رفرماسیون،^۶ در واقع یکی از نقطه‌های عزیمت دوره مدرن و یکی از ارکان تحولات چشمگیر در غرب است که در نهایت در فرقه پروتستان متبلور شده است.

برای ارائه تصویری کلی از جریان پروتستان، می‌توان به برخی از مؤلفه‌های این جریان اشاره کرد؛ مانند اینکه پروتستان‌تیسیم بر مرجعیت

1. protestant, protestation

2. *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, p.1338.

3. ODE, p.1415.

4. *Dictionary of Religions*, p.116.

5. *A New Dictionary of Religions*, p.393.

6. reformation

کتاب مقدس و آموزش از راه ایمان (رستگاری) تأکید می‌کند. این آیین، در مقایسه با آیین کاتولیک رومی، به‌طور کلی وابستگی کمتری به آیین‌های مقدس و تشریفات کمتری در عبادت دارد؛ کمتر وابسته به طبقه کشیشان و روحانیون بوده، از فعالیت مردم عادی بیشتر استقبال می‌کند. آیین پروتستان جدید فوق‌العاده در معرض تفکر دنیاورز قرار داشته (و در برابر آن آسیب‌پذیر بوده) است و بر زندگی در این جهان تأکید نهاده است. با این حال، حاوی افراط و تفریط‌های نگرش دینی است، یعنی از حیث الاهیات هم «بنیادگرایی» محافظه‌کارانه و هم «آزادمنشی» افراطی را شامل می‌شود. سازمان‌بندی آن از صورت نسبتاً متمرکز آیین پرسبیتی و متدیسم تا صورت کلیساهای محلی شده تعمیرگران در نوسان است. دامنه نگرش‌های اجتماعی آن از محافظه‌کاری بخش اعظم بیدارگری تا جنبش آمریکایی انجیل اجتماعی گسترده است.^۱ پروتستان‌تیسیم^۲ در ترویج فردگرایی دینی و مفاهیم فراوانی که زائیده آن است، نقش عمده‌ای داشته است.^۳

به‌طور خلاصه می‌توان «پروتستان» را چنین تعریف کرد: پیروان کلیساهایی که بر اثر نهضت اصلاح‌طلبی به رهبری مارتین لوتر در قرن شانزدهم پدید آمده‌اند. کلیساهای پروتستان در عقیده و عمل انواع مختلفی دارند و وجه اشتراک آنها اهمیت دادن به تعالیم کتاب مقدس است.^۴

۲. نهضت اصلاح دینی

در اواخر قرون وسطا، برای بسیاری از دین‌باوران و مؤمنان به مسیح کاملاً مشهود بود که کلیسای رسمی به ارزش‌های الهی و انسانی

۱. فرهنگ ادیان جهان، ص ۱۵۷.

2. Protestantism

۳. فرهنگ واژه‌ها، ص ۹۵.

4. *The Oxford Encyclopedia of the Reformation*, vol.3, p.351.

پشت پا زده بود و مقام کشیشی از یک رسالت به یک منصب اجتماعی تبدیل شده بود. رسوایی‌های اخلاقی و مالی در کلیسا، کسب درآمدهای کلان، روی آوردن به تشریفات شاهانه و هم‌دستی ارباب کلیسا با زورمندان و قدرتمندان، رشته‌های امید و اطمینان را گسسته بود. این در حالی بود که این متولیان هدایت و ارشاد مردم، در مسائل دینی گاه از عوام آن روزگار نیز ناآگاه‌تر بودند. در چنین شرایطی، جنبشی برای تغییر در اوضاع و اصلاح مفاسد کلیسا وارد عرصه‌های سیاسی و اجتماعی شد. تمامی تأکید و اصرار این جنبش بر اصلاح مسیحیت یعنی بازگشت به مسیحیت اصیل و ناب بود؛ ولی با گذشت زمان و به‌خصوص با استنکاف و مقاومت کلیسای کاتولیک در برابر انجام هرگونه اصلاح، این جنبش خود به‌طور مستقل دست به اصلاح اصول کلیسای حاکم زد، و در نتیجه به گروهی مجزا در مسیحیت تبدیل شد. این گروه جدید دارای اصول و مبانی خاصی شد که هم‌اکنون نیز بر این کلیسا حاکم است.^۱

پیش از آغاز نهضت اصلاح دینی نیز حرکت‌هایی برای اصلاح کلیسا انجام گرفت که می‌توان آنها را پیشینه و زمینه‌ساز نهضت اصلاح دانست. دو نفر از مهم‌ترین اصلاح‌طلبان قبل از زمان اصلاحات، جان ویکلیف^۲ و یان هوس^۳ هستند.

۱-۲. جان ویکلیف

جان ویکلیف (۱۳۲۰-۱۳۸۴م) در آکسفورد تحصیل کرد و به مقام استادی الاهیات در همان دانشگاه دست یافت. او معتقد بود که روحانیان مسیحی تنها به فکر مال‌اندوزی و زندگی مرفّه هستند. او با اشاره به جدایی فضاحت‌بار پاپ‌ها،^۴ می‌گفت مردم تنها باید زمانی به پاپ‌ها

1. *The Age of the Reformation*, p.35.

2. John Wycliffe

3. Jan Hus

۴. بعد از فوت پاپ گرگوریوس یازدهم، اوربانوس ششم به‌عنوان جانشین او انتخاب شد.

معتقد باشند، که آنان از مسیح پیروی کنند. او اکثر کشیش‌ها و اسقف‌ها را گستاخانه «دزدان، روبهان بداندیش، گرگ‌های دلربا، آدم‌های پرخور، شیطان و میمون» خطاب می‌کرد.^۱

ویکیلف اعتقاد داشت که کلیسا باید از تمام دارایی‌ها و قدرت خود دست بکشد. او نه تنها بازگشت به ایده‌آل‌های مسیح و حواریانش را ترویج می‌کرد، بلکه در مورد آیین‌های دینی نظراتی ارائه داد که کاملاً در تقابل با اعتقادات کلیسا بود؛ به‌عنوان مثال، او عمل اعتراف کردن با صدای بلند در مقابل کشیش را تقبیح کرد و این ادعا که کلیسا و کشیشان رابطی لازم میان خدا و مردم‌اند را مردود دانست.^۲ او همچنین با تعلیمات کلیسا در مورد شعایر دینی جمعی مخالفت کرد. ویکیلف در مورد عشای ربانی عقیده کلیسای کاتولیک درباره «تبدل جوهری»^۳ را

اوربانوس به تندمزدجی و پافشاری بر اصلاحات مشهور شد. اما این امور برای سران کلیسا چندان لذت‌بخش نبود، از این‌رو کاردینال‌ها دوباره رأی‌گیری کردند و انتخاب این پاپ پیرو اصلاحات را بی‌اعتبار دانستند و در عوض یک فرانسوی را به پاپی برگزیدند. اما اوربانوس ایتالیایی به‌عنوان پاپ به نقش خود در رُم ادامه داد؛ در نتیجه از سال ۱۳۷۸ تا ۱۴۱۸م دو پاپ وجود داشت که هر کدام خود را حائز اقتدار می‌دانستند. این باعث شد که پیروان هر کدام، گروه مقابل را در اشتباه بدانند و هر گروهی مدعی بودند که مراسم تعمید و ازدواج‌های انجام‌شده توسط گروه دیگر باطل و ناصحیح است.

حدود سال ۱۳۹۰م همه از جدایی پاپ‌ها به تنگ آمده بودند. برای حل این مشکل، در سال ۱۴۰۹ شورای در ایتالیا تشکیل شد و هر دو پاپ را معزول کرد و پاپ جدیدی را انتخاب کرد. ولی دو پاپ گذشته، این شورا و پاپ جدید را به رسمیت نشناختند در نتیجه دنیای مسیحیت در یک زمان سه پاپ داشت. سرانجام در سال ۱۴۱۵ شورای دیگری در مرز آلمان و سوئیس تشکیل شد که دارای نفوذ بیشتری بود و هر سه پاپ را معزول کرد و فرد دیگری به نام مارتین پنجم را انتخاب کرد. در سال ۱۴۱۷م همه این پاپ مصالحه‌ای را قبول کردند و جدایی به پایان رسید (رک: اصلاحات، ص ۲۱ و ۲۲).

۱. اصلاحات، ص ۲۴؛ تاریخ اصلاحات کلیسا، ص ۸۴.

۲. تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۳۸.

۳. transubstantiation: تبدل جوهری آموزه‌ای است مربوط به قرون وسطا. طبق این آموزه، نان و شرابی که در آیین عشای ربانی استفاده می‌شود، ضمن تغییر ذاتی به بدن و خون مسیح تبدیل می‌شود اما شکل ظاهری خود را همچنان حفظ می‌کند.

نمی‌پذیرفت.^۱ او همچنین باور داشت که اعمال انسان‌ها تأثیری در نجات آنان ندارد، بلکه رستگاری انسان‌ها از قبل توسط خداوند مقرر شده است.^۲ او می‌گفت که انجیل باید به زبان عامه مردم ترجمه شود و در دسترس باشد؛ زیرا اگر مردم مستقیماً به این راهنمای دین دسترسی داشته باشند، وابستگی کمتری به کلیسا پیدا می‌کنند. همچنین او معتقد بود که دولت‌ها نباید مطیع کلیسا باشند.

اگرچه در آن دوران، نظرات و یکلیف تأثیر کمی گذاشت، ولی اهمیت آن بیش از ۱۵۰ سال بعد در دوران اصلاحات معلوم شد؛ بسیاری از عقاید او را می‌توان در بین آموزه‌های لوتر و کالون مشاهده کرد. سرانجام این مصلح دچار فلج شد و جان سپرد و بعد از اینکه او را دفن کردند، به حکم شورای کنستانس استخوان‌هایش را از گور بیرون آوردند و در نهری که در آن نزدیکی جاری بود ریختند و در همه‌جا به دنبال نوشته‌هایش گشتند و هر چه از دست‌نوشته‌هایش یافتند از بین بردند.

می‌توان و یکلیف را مصلحی دانست که تمام عناصر برجسته نهضت اصلاح دینی در تعلیماتش وجود داشت مانند: قیام بر علیه دنیا دوستی و جاه‌طلبی کشیشان، رجوع به کتاب مقدس به‌عنوان تنها منبع، انکار حجیت کلیسا، اعتقاد به تقدیر ازلی، مخالفت با فروش آمرزش‌نامه و اعتراف نزد کشیش، معتبر ندانستن کشیشان به‌عنوان واسطه میان خدا و انسان، اعتراض به انتقال ثروت ملی به رم، دعوت از پادشاهان به اطاعت نکردن از دستگاه پاپ‌ها، حمله به کشیشان به دلیل مالکیت بر اموال دنیوی.^۳ شاید بتوان گفت اگر دولتی وجود داشت که از ویکلیف در مقابل کلیسا حمایت می‌کرد و به دفاع از او می‌پرداخت، نهضت اصلاح دینی یک قرن و نیم قبل از لوتر آلمانی، در انگلستان شکل می‌گرفت.

۱. اصلاحات، ص ۲۴. ۲. تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۳۷.

۳. رک: تاریخ اصلاحات کلیسا، ص ۸۴؛ اصلاحات، ص ۲۴؛ تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۳۷.

۲-۲. یان هوس

از دیگر پیشگامان اصلاح طلبی یان هوس (۱۳۶۹-۱۴۱۵م) بود که در کلیسایی به نام نمازخانه بیت لحم در پراگ، شهری که برای مدت زیادی مرکز فرهنگ و تجارت اروپای قرون وسطی بود، به موعظه پرداخت. او برخی از موعظه‌ها، نامه‌ها و آثار ویکلیف را خوانده بود^۱ و با اکثر اعتقادات او موافق بود. هوس مثل دیگر مخالفان وجود چند پاپ، در مورد اصلاحات در کلیسا به بحث پرداخت و اعتقاد داشت «تمرّد از یک پاپ خطاکار مثل اطاعت از مسیح است». در سال ۱۴۱۵م انجمن وفاداری (همان انجمنی که به چندپایی پایان داد) کارهای ویکلیف و هوس را محکوم کرد.^۲ انجمن وفاداری یان هوس را که با تضمین امنیت جانی دعوت شده بود، دستگیر کرد و او را برای مجازات به مقامات دولتی سپرد. در همان موقع لباس روحانیت را از تن او بیرون آوردند و تمام نوشته‌هایش را سوزاندند و چون به جرم ارتداد محکوم شده بود برای آخرین بار به او پیشنهاد شد که از عقاید خود دست بردارد و جان خود را نجات دهد؛ اما او نپذیرفت و در حالی که سرود می‌خواند شعله‌های آتش او را فراگرفت.^۳

باید گفت ویکلیف و هوس مردانی جلوتر از زمان خود بودند. یک قرن پس از آنکه هوس سوزانده شد، دیگرانی همچون لوتر، کالون، تسوینگی، ملانشتون، بوسر و... علناً نظرات مشابهی اظهار داشتند که تمام اروپا را فراگرفت و این چنین نهضت اصلاح دینی آغاز گردید.

۱. تاریخ اصلاحات کلیسا، ص ۸۷؛ اصلاحات، ص ۲۵؛ تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۱۹۹.

۲. اصلاحات، ص ۲۶؛ تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۲۰۳.

۳. رک: تاریخ اصلاحات کلیسا، ص ۸۷؛ اصلاحات، ص ۲۶؛ تاریخ تمدن (اصلاح دینی)،

ج ۶، ص ۲۶.

۳. پیشینه تاریخی پروتستان

در اواخر قرون وسطا و پس از جنگ‌های صلیبی افکار جدیدی در اروپا به وجود آمد که موجب روشنگری در مورد دین و عقاید شد. به دنبال این روشنگری گروهی متوجه این امر شدند که کلیسای روم از اعتقادات راستین مسیحیت که توسط عیسی و رسولانش بیان شده بودند منحرف شده و آنچه را بر وفق مراد و خواست کلیسا و پاپ است به‌عنوان دین به مردم القا می‌کنند و آنان را وادار به پذیرش آن می‌کنند.^۱ از طرف دیگر، در این دوران پادشاهان اروپایی به دنبال آن بودند که خود را از قیدوبندها و محدودیت‌هایی که پاپ برای آنان ایجاد کرده بود رها سازند؛ همچنین گرفتن مالیات‌های ارضی و بهای اجاره بیش از حد از عطیه یا هدیه کلیسا^۲ باعث ناراحتی افراد بسیاری شده بود. این عوامل، شورش علیه دستگاه روحانی و پاپ و کلیسا را به دنبال داشت.^۳

در حالی که بسیاری از کارگزاران کلیسا مردم را به اصلاح دین فرامی‌خواندند، جریان «فروش آمرزش‌نامه» جنجال‌بزرگی ایجاد کرد و بروز شکاف در کلیسای کاتولیک را قطعی نمود. قضیه از این قرار بود که شماری از واعظان مسیحی در مناطق مختلف اعلام کردند که هر مؤمنی می‌تواند با پرداخت مقداری پول به کلیسا خود را از مجازات بازخرید کند و نجات دهد. در این هنگام مارتین لوتر قیام کرد و اعلامیه‌ای مشتمل بر ۹۵ ماده‌ای خود را در ۳۱ اکتبر ۱۵۱۷م - که امروزه در آلمان به‌عنوان «روز نهضت اصلاح دینی» جشن گرفته می‌شود - انتشار داد و آن را بر ورودی کلیسای جامع ویتنبرگ نصب کرد. برخی از مواد این اعلامیه با باورهای کلیسای کاتولیک مخالفت داشت؛ مانند:

1. *The Age of the Reformation*, p.54.

۲. donation church: املاک و زمین‌هایی که در کلیسا واگذار شده بود، آنها را به‌عنوان عطیه یا هدیه کلیسا می‌دانستند؛ سرگذشت مسیحیت، ص ۲۰۳؛ تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۵۱۹.

۳. تاریخ تمدن (اصلاح دینی)، ج ۶، ص ۷.

- نجات فقط از راه ایمان به دست می‌آید؛
 - کتاب مقدس تنها منبع ایمان مسیحی است؛
 - نباید معتقد بود که عشای ربانی قربانی است؛
 - رهبانیت و نذر کردن برای آن باطل است؛
 - افراد غیر روحانی باید نقش مهم‌تری در مراسم عبادی و رهبری دینی داشته باشند؛
 - کلیساهای محلی باید از کلیسای رُم مستقل شوند؛
 - برخی از اعمال کاتولیکی، مانند حج، روزه و اعتراف به گناه مردود است؛
 - باید با کارهای غیرقانونی، مانند فروش «آمزش‌نامه‌ها» و فروش مناصب کلیسایی برخورد شود؛
 - هر مسیحی واقعی، زنده یا مرده، از دعای خیر مسیح و کلیسا برخوردار خواهد بود حتی اگر آمزش‌نامه نداشته باشد؛
 - مسیحیان باید بدانند شخصی که به فقرا کمک می‌کند و به نیازمندان قرض می‌دهد از کسی که آمزش‌نامه می‌خرد نیکوکارتر است؛
 - مسیحیان باید بدانند پاپ با ارائه آمزش بیش از آنکه به پول آنان محتاج باشد، به دعای زاهدانه آنان نیازمند است؛
 - آمزش‌نامه‌های پاپ باید با احتیاط تبلیغ شوند، در غیر این صورت مردم اشتباهاً به این فکر می‌افتند که آنها مقدم بر دیگر اعمال نیک هستند.^۱
- صدور اعلامیه لوتر کشیشان کلیساهای کاتولیک را علیه او برآشفته که باعث فراری و پنهان شدن او گردید. آنان غیباً به محاکمه لوتر پرداختند

۱. برای اطلاع بیشتر از تمام مواد اعلامیه ۹۵گانه، رک: حدادی، بهروز، «اعلامیه ۹۵ ماده‌ای لوتر»، هفت آسمان، ش ۲۸، ص ۱۵۷؛ اصلاحات، ص ۳۵؛ تاریخ جامع ادیان، ص ۶۷۰؛ تاریخ تفکر مسیحی، ص ۲۱۶.